

*EZAN ADITZ HIPOTETIKOAREN NONDIK NORAKOAK (II)

Azkanengo lantxoari jarraituz, esan dagigun **ezan* transitiboa ez dala ifoiz be erabili indikatiboko oraiñaldian, ez dalako bere betebearra, orretarako **edun* daukagulako. Iraganean erabili dabe idazle batzuk grekoen “aoristoa” lortzeko. Alderantziz, **edun* transitiboa ez da subjuntiboan sartzen kasu arraroak izan ezik. Bardin gertatzen da *izan* intransitiboagaz. Naiz eta denpora zarretako lekuko batzuk euki, ez da subjuntiboan erabiltzen eta, orren truke, **edin* intransitiboa ez da indikatiboko oraiñaldian asaltzen.

Izan intransitiboa indikatiboan bakarrik erabiltzen da ta subjuntiboa beregandik atara bear zan amaierako *-n* bat geituz. Orrela asi zan baiña singularreko adizkiak **edin*-en forma artu eben, *da-i-n* > *da-d-i-n* egiñez, eta plurallean *-tza-* erroa *-te-* biurtu zan, *ga-it-tza-n* > *ga-it-e-n* egiñez. Forma orreek orrelaxe ibili ziran denpora luzean, izenik barik, Van Eys-ek ipiñi arte. Subjuntiborako da **edin* eta indikatiborako *izan*. Susmo galanta biak aditz bakarra izateko. Bestalde, transitiboak, *izan* eta **edun*, bion arte sortutako formak, *izan*-en *-iza-*, erro singularra, eta *-itza-* erro plurala gei *-u-* erro transitiboagaz osaturik, indikatiborako bakarrik gelditu ziran. Eurengandik atara bear ziran subjuntiboko adizkiak *-n* bat geituz beste aditz guztietan gertatzen dan legez, baiña forma berri oneek, zeozelan, **ezan*-en itxura okerra artu eben *-u-* erroa galdu ebelako geienetan eta euren betebearra subjuntiborako gelditu zan bakarrik. Oneek biok be sekulako itxura dauke aditz bakarra izateko, transitiboan, *izan* konjugatua + *-u-* **edun*-en erroagaz osaturik.

Orrela ba, indikatiboko *ga-it-tza + u + zu* > *ga-it -u-zu*, *za-it-tza + u + gu* > *za-it -u-gu*, *d-it-tza + u + gu* > *d-it -u-gu* billakatu aurretik sortu zan subjuntiboa, au da : *ga-it-tza-u-zu + n*, *za-it-tza-u-gu + n*, *d-it-tza-u-gu + n*, eta geroago, *-u-* erroa galdurik gaurko *ga-it-tza-zu-n*, *za-it-tza-gu-n*, *d-it-tza-gu-n* egin ziran. Subjuntiboko oneek sortu izan balitzaz indikatiboko adizkiak gaurko *ga-it-u-zu*, etab. legezkoak izatera eldu ezkerro, *ga-it-u-zu + n*, etab. izango ziran gaurko subjuntibokoak. Orretaz, *izan* eta **ezan* aditz bakarra da.

Argudio geiago. Lardizabal jaunak aurkitu zituzten Naparroako erri batzutan, Franziaiko mugan, adizki bitxi batzuk oso osorik dagozanak, Nor-Nork diranean : inperatiboan, *na-za-u-zu*, *na-za-u-zu-te*, *izan*-en *-za-* ta **edun*-en *-u-* erroagaz. Asierako *na-za...* ori *izan*-en *na-i-za* adizki konjugatutik dator. Batabestea probatzen dabe alkarrerri lagunduz. Baita be, ipintzen dau jaun onek, *be-na-u-za* ta *be-na-za-u-te*. Oneek biok, ziurrenik, *be-na-za-u* ta *be-na-za-u-te* adizki zarragoen metatesiak dira. Edozelan be, asierako *be-* ori txarto erabillia da or. Subjuntiboko oraiñaldian ipinten dituzanak oneek dira : *na-u-za-zu-n*, *na-u-za-zu-te-n*, *na-u-za-n*, *na-u-za-te-n*. Begi bistan dago *-u-* ta *-za-* erroak euren tokiak trukatu

egin dituezela, Nor-Nork izanik. Subjuntiboko iraganaldian forma onek ipintzen ditu : *nin-za-u-zu-n* eta *nin-za-u-zu-te-n*, *nin-za-n* eta *nin-za-te-n* adizkien ondoan. Lenengoko biak garbi erakusten dabe euren *nin-za...* *izan*-en konjugatua ta *-u-* **edun*-en erroa dirala.

Beste alde batetik, BNor., au da, Benaparroako sortaldean, Bonapartek diñoenez, “errespetozko itanoa” asko erabiltzen da ta amengo adizki ugariak erakusten deuskue *izan* konjugatuaren zatiak *-(i)za-* edo *-(i)tza-* ta **edun*-en *-u-* erroa, onela : Intransitiboetan, indikatiboko oraiñaldian, Gip. *nauk* eta Biz. *nok* diranen kidea dan *nuzu* errespetozkoa darabilte amen, baiña Gip. *na-za-i-zu* ta Biz *na-ja-tzu* ‘yo soy a vos.’, BNor. *ni-tza-u-zu* ipintzen dau Bonapartek, errespetozko itanoaren *R* markatxoa alboan daroala, bere esangura literala ‘yo soy habido por vos’ izanik, au da, ‘yo soy a tí’ = ‘tú me tienes’ en traducción libre. Amen ez da gertatu *izan*-en nor-nori-ko *ni-tza-i-zu*-ren aldaketa bat baizik eta **edun*-en adizkiak, beti ikusten dogun lez, itanorako, *izan*-en adizkien tokia artzen dabela, *nauk*, *gaituk*, etab. lez. Orduan, *ni-tza-u-zu* ta *gi-tza-u-zu*, errespetozko itanoak, *izan*-en *-tza-* eta **edun*-en *-u-* gaz osoturik dagoz. Iraganaldian, *nin-tza-u-zu-n*, *zi-tza-u-tzu-n*, *gin-tza-u-tzu-n*, *zi-tza-u-zki-tzu-n*, datoz, euren *R* markeagaz.

Baldintzazkoetan : *nin-tza-u-ke-zu*, *li-tza-u-ke-zu*, *gin-tza-u-zke-tzu*, *li-tza-u-zke-tzu* ta bardintsuak iraganaldian, euren *R* marka ta guzti.

Aalezkoetan : *ni-tza-u-ke-zu*, *di-tza-u-ke-zu*, *gi-tza-u-zke-tzu*, *di-tza-u-zke-tzu*, *R*-gaz.

Subjuntiboko transitiboetan, nor-nori-nork formetan : *de-za-u-zu-a-n*, *de-za-u-zu-n*, *de-za-u-zu-u-n*, *de-za-u-zie-n*, singularrak, eta, *di-tza-u-tzu-a-n*, *di-tza-u-tzu-n*, *di-tza-u-tzu-u-n*, *di-tza-u-tzie-n*, pluralak baiña amen ez dator *R* markarik baiña amendik eratorri diran aalezkoak : *de-za-u-ke-zu-t*, *de-za-u-ke-zu*, *de-za-u-ke-zu-u*, *de-za-u-ke-zie*, *R* markagaz.

Bonapartek, indikatiboko *da-u-zki-tzu*-ren aldaketa lez (*di*)-*ta-u-tzu* ipini eban eta amendik atarako zan subjuntiboan ikusten dogun *di-tza-u-tzu-n*.

Argi ikusten da indikatiboko **edun*-en adizkiak eta subjuntiboko **ezan*-enak, jatorriz, aditz bakarra dirala, au da, *izan*-en zati konjugatua ta *-u-* erro transitiboa. **Edun*-en paradigmako ogeitamasei adizkietatik ogeitamabi *izan*-en bidez konjugaturik dagoz bere aztarnak begi bistan dagozelako ta lau forma bakarrik aktiboan : *nuen*, *nituen*, *genduen*, *genituen*, adizki berriak, *zuen* aktibora biurtu ezkerro sortutakoak analogiaren bidez. Oneen aurretik, nai ta nai ez, adizki zarragoak eta jatorragoak izango ziran : **zudan*, **zitudan*, **zugun*, **zitugun*, euren aztarnarik aurkitu ez arren.